

Respect pentru oamenii si cartii

Drumul spre casă

Traducere din limba engleză și note
IRINA-MARINA BORȚOI

București
2018

CUPRINS

Partea întâi	9
Effia	11
Esi	45
Quey	75
Ness.....	103
James.....	128
Kojo	159
Abena.....	190
Partea a doua.....	219
H	221
Akua.....	248
Willie	279
Yaw	312
Sonny.....	342
Marjorie	371
Marcus	398
<i>Mulțumiri .....</i>	<i>423</i>

Libris.RO

Respect pentru șamene și cărți

PARTEA ÎNTÂI

EFFIA

În noaptea în care se născu Effia Otcher, în căldura pătrunzătoare a ținutului Fanti, un incendiu se dezlănțui în pădure, chiar în fața ansamblului tatălui său. Se mișca iute, deschizând o potecă nesfârșită. Se alimentă din aer; mocni în peșteri și se ascunse în copaci; arse, tot mai mult, nepăsător la dezastrul pe care îl lăsa în urmă, până când ajunse la un sat ashanti. Acolo dispărău, făcându-se una cu noaptea.

Tatăl Effiei, Cobbe Otcher, își lăsa prima nevastă, pe Baaba, cu fetiță nou-născută ca să poată măsura pagubele asupra ignamelor, acea cultură extrem de prețioasă care hrănea pretutindeni familii întregi. Cobbe pierduse șapte igname¹, și simți fiecare pierdere ca pe o lovitură împotriva familiei sale. Atunci înțelese că amintirea focului care arsesese, iar apoi dispăruse, avea să-l bântuie pe el, pe copiii săi și pe copiii copiilor săi atâtă vreme cât avea să-i continue semîntia. Când se întoarse la coliba Baabei și o găsi urlând pe Effia, copilul focului din noapte, se uită la nevasta lui și zise: „N-o să mai vorbim vreodată despre ce s-a întâmplat azi“.

¹ Tuberculii acestei legume, asemănători cu cartofii dulci, pot atinge o lungime de 1,5 metri și o greutate de 70 de kilograme

Sătenii începură să spună că fetița se născuse din foc, că acesta era motivul pentru care Baaba nu avea lapte. Effia fu alăptată de a doua soție a lui Cobbe, care tocmai născuse un băiat cu trei luni în urmă. Effia nu sugea, dar când o făcea, gingeile ei ascuțite sfâșiau carnea mameloanelor femeii până când aceasta începu să se teamă și o mai hrăni. Din această cauză, Effia se făcu tot mai slabă, piele și oase de pasăre, cu o gură mare și neagră din care ieșea un țipăt înfometat ce se auzea în tot satul, chiar și în zilele în care Baaba făcea tot posibil să-o sufoce, acoperindu-i buzele cu palma aspră a mâinii stângi.

— Iubește-o, îi ordona Cobbe, ca și cum a iubi era un act la fel de simplu ca a ridica mâncarea din farfurie de fier și să o duce la gură.

Noaptea, Baaba visa că lasă copilul în pădurea întunecată, ca zeul Nyame să-și facă voia cu ea.

Effia crescu. În vara de după cea de-a treia aniversare a ei, Baaba născu primul băiat. Numele lui era Fiifi, și era atât de gras că uneori, când Baaba nu se uita, Effia îl dădea de-a dura pe pământ ca pe o minge. În prima zi când Baaba o lăsa pe Effia să-l țină în brațe, fata îl scăpă din greșeală. Bebelușul căzu în fund, sări și ateriză pe burtă și se uită la toată lumea din cameră, neștiind dacă să plângă sau nu. Hotărî să nu plângă, dar Baaba, care amesteca *banku*¹, ridică bățul de amestecat și o bătu pe Effia pe spatele gol. De fiecare dată când bățul părăsea

¹ Un fel de mâncare preparată dintr-un amestec de porumb fermentat și aluat de manioc, sub formă de bile, consumat cu supă, tocăniță sau sosuri

trupul fetei, lăsa în urmă bucăți fierbinți, lipicioase de *banku*, care îi ardeau carnea. Când Baaba termină, Effia era plină de răni, urla și plângea. De pe podea, rostogolindu-se pe burtă într-o parte și-ntr-alta, Fiifi se uită la Effia cu ochii cât cepele, dar nu făcu nici un zgomot.

Cobbe se întoarse acasă și le găsi pe celelalte neveste îngrijindu-i rănilor Effiei și înțelese imediat ce se petrecuse. Se certă cu Baaba până târziu în noapte. Effia îi auzea prin pereții subțiri ai colibei unde stătea întinsă pe podea, atipind și trezindu-se dintr-un somn febril. În visul ei, Cobbe era un leu, iar Baaba un copac. Leul smulgea copacul din pământ de unde stătea și îl arunca înapoi. Copacul își întindea crengile în semn de protest, iar leul le smulgea una câte una. Copacul, orizontal, începea să plângă furnici roșii care coborau în crăpăturile subțiri din scoarță. Furnicile se adunau pe pământul moale, în jurul vârfului copacului.

Așa începu ciclul. Baaba o bătea pe Effia. Cobbe o bătea pe Baaba. Când Effia împlini zece ani, putea să recite povestea cicatricilor de pe trupul său. Vara lui 1764, când Baaba fărâmase igname pe spatele ei. Primăvara lui 1767, când Baaba îi zdrobise laba piciorului stâng cu o piatră, rupându-i degetul mare care stătea acum mereu și față de celelalte degete. Pentru fiecare cicatrice de pe corpul Effiei era o cicatrice pereche pe corpul Baabei, dar asta nu o împiedica pe mamă să o bată pe fiică, pe tată să o bată pe mamă.

Frumusețea înfloritoare a Effiei nu făcu decât să înrăutățească situația. Când avea doisprezece ani, îi dădură sănii, două umflături care țâșneau din piept, moi ca pulpa de mango. Bărbații satului știau că în curând

avea să urmeze și săngele, și așteptau ocazia să-i ceară mâna fetei de la Baaba și Cobbe. Începură să sosească darurile. Un bărbat trăgea vin de palmier mai bine decât oricine altcineva din sat, dar plasele de pescuit ale altuia nu erau niciodată goale. Familia lui Cobbe se ospăta datorită feminității înmugurite a Effiei. Burțile și măinile lor nu erau niciodată goale.

În 1775, Adwoa Aidoo deveni prima fată din sat căreia i se ceru mâna de către unul dintre soldații britanici. Avea pielea deschisă la culoare și limba ascuțită. Dimineața, după ce se îmbăia, se ungea cu unt de shea pe tot corpul, sub săni și între picioare. Effia nu o cunoștea bine, dar o văzuse goală într-o zi când Baaba o trimisese cu ulei de palmier la coliba fetei. Avea pielea lunecoasă și lucioasă, și părul regesc.

Prima dată când sosi omul alb, mama lui Adwoa îi rugă pe părinții Effiei să-i arate satul în timp ce Adwoa se gătea pentru el.

– Pot să vin și eu? întrebă Effia, alergând după părinții săi în timp ce aceștia mergeau.

Îi auzi pe Baaba zicând „nu“ într-o ureche și pe Cobbe zicând „da“ în celalătă. Urechea tatei câștigă, și curând Effia stătea în fața primului om alb pe care îl văzuse vreodată.

– E bucuros de cunoștință, spuse translatorul, când omul alb întinse mâna către Effia.

Ea nu primi. În schimb, se ascunse după piciorul tatălui său și îl privi.

Bărbatul purta o haină care avea nasturi lucioși de aur pe mijloc; aproape plesnea peste burdihanul lui

Respect pentru oameni și cărti.
umflat. Avea față roșie, că și cum gâțul îi era o buturugă în flăcări. Era gras peste tot și avea broboane mari de sudoare pe frunte și deasupra buzei de sus. Effia începu să se gândească la el ca la un nor de ploaie: palid, ud și fără formă.

— Vă rog, ar vrea să vadă satul, zise translatorul, și merseră cu toții mai departe.

Se opriră întâi la ansamblul Effiei.

— Aici locuim noi, îi spuse Effia omului alb, iar el zâmbi prostește la ea, cu ochii verzi ascunși în ceată.

Nu înțelesе. Chiar și după ce îi vorbi translatorul, tot nu înțelesе.

Cobbe o ținea de mâna pe Effia în timp ce el și Baaba îl conduceau pe omul alb prin ansamblul de colibe.

— Aici, în satul asta, zise Cobbe, fiecare nevastă are coliba ei. Asta e coliba pe care o împarte cu copiii ei. Când e rândul soțului său să petreacă noaptea cu ea, merge la femeie în coliba ei.

Ochii omului alb se limpeziră pe măsură ce i se traducea, și deodată Effia înțelesе că el vedea cu alți ochi. Huma pereților colibeи sale, paiele de pe acoperiș, le vedea acum în sfârșit.

Merseră mai departe prin sat, arătându-i omului alb piața orașului, bârcile mici de pescuit formate din trunchiuri scobite de copaci, pe care bărbații le cărau cu ei când mergeau câțiva kilometri până la coastă. Effia se forță să vadă și ea lucrurile cu alți ochi. Mirosi vântul sărat când îi atinse firicelele de păr din nas, simți scoarța unui palmier ascuțită ca o zgârietură, văzu roșul intens, intens al argilei ce se găsea peste tot în jurul lor.

– Baaba, întrebă Effia când bărbații se îndepărta că de ele, de ce se mărită Adwoa cu omul ăsta?

– Fiindcă aşa spune maică-sa.

Câteva săptămâni mai târziu, omul alb veni să-şi prezinte omagiile mamei lui Adwoa, iar Effia şi toţi ceilalţi săteni se strânseră în jur să vadă ce avea să ofere. Era preţul miresei de cincisprezece lire. Erau mărfurile pe care le adusese de la Castel, purtate în spate de ashanti. Cobbe o puse pe Effia să stea în spatele său când îi priveau pe servitori cum veneau cu ţesături, mei, aur şi fier.

Când se întoarseră la ansamblul lor, Cobbe o trase pe Effia deoparte, lăsându-şi nevestele şi ceilalţi copii să meargă în faţa lor.

– Înțelegi ce s-a întâmplat adineauri? o întrebă el.

În depărtare, Baaba îl luă de mâna pe Fiifi. Fratele Effiei abia împlinise unsprezece ani, dar se putea căăra deja într-un palmier folosindu-se doar de mâinile şi picioarele goale.

– Omul alb a venit să-o ia pe Adwoa, spuse Effia.

Tatăl ei încuviinţă din cap.

– Albii trăiesc în Castelul Cape Coast. Acolo fac schimb de mărfuri cu oamenii noştri.

– Fier şi mei?

Tatăl său îi puse mâna pe umăr şi o sărută pe frunte, dar când se retrase, privirea sa era tulburată şi distanţă.

– Da, primim fier şi mei, dar trebuie să le dăm şi noi ceva în schimb. Omul ăla a venit din Cape Coast ca să se însoare cu Adwoa, şi o să fie mai mulţi ca el care o să vină să ne ia fiicele. Dar pentru tine, fata mea, pentru tine am planuri mai mari decât să trăieşti ca nevasta unui om alb. Tu ai să te măriţi cu un om din satul nostru.

Baaba se întoarse chiar atunci, iar Effia îi surprinse privirea. Baaba se încruntă. Effia se uită la tatăl său ca să vadă dacă observase, dar Cobbe nu scoase un cuvânt.

Effia știa pe cine avea să aleagă ca soț, și spera din tot sufletul ca și părinții ei să aleagă același bărbat. Abeeku Badu era următorul la rând să fie căpetenia satului. Era înalt, cu pielea ca sâmburele de avocado și mâini mari, cu degete lungi și subțiri, pe care le agita ca pe niște fulgere când vorbea. Venise în vizită la ansamblul lor de patru ori în ultima lună, și mai târziu în acea săptămână avea să ia masa împreună cu Effia.

Abeeku aduse o capră. Servitorii săi cărau igname, și pește, și vin de palmier. Baaba și celelalte neveste atâtătau focurile și încălzeau uleiul. În aer plutea un miros delicios.

În acea dimineață, Baaba îi împletise părul Effiei. Două cozi lungi de o parte și de alta a cărării de pe mijloc. O făceau să semene cu un berbec, puternic, încăpățanat. Effia își unsese cu ulei trupul gol și își împodobise urechile cu aur. Stătea în fața lui Abeeku în timp ce mâncau, mulțumită când el îi arunca priviri furișe și apreciative.

— Ai fost la ceremonia lui Adwoa? întrebă Baaba după ce toți bărbații fură serviți, și femeile începură în sfârșit să mănânce.

— Da, am fost, dar numai puțin. E păcat că Adwoa o să plece din sat. Ar fi fost o nevastă bună.

— Ai să lucrezi pentru britanici când ai să fii căpetenie? întrebă Effia.

Respect pentru băiemile și cărțile lor
Cobbe și Baaba îi aruncară priviri tăioase, iar ea lăsa capul în jos, dar când îl ridică îl văzu pe Abeeku zâmbind.

— Lucrăm *cu* britanicii, Effia, nu pentru ei. Asta înseamnă negoțul. Când o să fiu căpetenie, o să continuăm ca până acum, ușurând negoțul cu ashanti și cu britanicii.

Effia încuviință. Nu era prea sigură ce însemna asta, dar își dădea seama, după privirile părinților săi, că era mai bine să-și țină gura. Abeeku Badu era primul bărbat pe care îl adusese să o întâlnească. Effia își dorea cu disperare să o dorească, dar încă nu știa ce fel de bărbat era, de ce fel de femeie avea nevoie. În coliba ei, Effia îi putea întreba pe tatăl său și pe Fiifi orice voia. Baaba era cea tacută și cea care voia și de la Effia același lucru, cea care o pălmuise când întrebăse de ce nu o luase să fie binecuvântată, cum făceau toate femeile cu fetele lor. Numai când Effia nu vorbea și nu punea întrebări, când se făcea mică, simțea iubirea Baabei, sau ceva ce semăna cu iubirea. Poate asta voia și Abeeku.

Abeeku termină de mâncat. Dădu mâna cu toți din familie și se opri lângă mama Effiei.

— Mă anunțați când e gata, zise el.

Baaba își duse mâna la piept și încuviință cu seriozitate. Cobbe și ceilalți bărbați îl conduseră pe Abeeku afară, în timp ce restul familiei îi făcea cu mâna.

În acea noapte, Baaba o trezi pe Effia când dormea pe podeaua colibei. Effia simți căldura respirației mamei sale lângă ureche în timp ce aceasta vorbea.

— Când îți vine sângele, Effia, trebuie să-l ascunzi. Trebuie să-mi spui mie și nimănuia altcuiva, zise ea.

Înțelegi? Îl dădu Effiei niște frunze de palmier pe care le transformase în niște foi moi și rulate. Pune-ți-le înăuntru și uită-te în fiecare zi. Când se fac roșii, trebuie să-mi spui.

Effia se uită la frunzele de palmier, ținute de Baaba în mâinile întinse. La început nu le luă, dar când se uită din nou la ea, văzu un fel de disperare în privirea mamei. Și fiindcă privirea îi înmuiase oarecum chipul Baabei, și fiindcă Effia cunoștea și ea disperarea, acel rod al dorului, făcu aşa cum i se ceru. În fiecare zi, Effia se uita după roșu, dar frunzele de palmier ieșeau verzi-alburii ca întotdeauna. În primăvară, căpetenia satului se îmbolnăvi, și cu toții îl urmăreau cu atenție pe Abeeku să vadă dacă era gata pentru sarcina dată. Se însură cu două femei în acele luni, Arekua cea Înțeleaptă, și Millicent, fiica metisă a unei femei fanti și a unui soldat britanic. Soldatul murise de febră, lăsându-le nevestei și celor doi copii multă avere cu care să facă orice voiau. Effia se ruga să vină ziua când toți sătenii aveau să-i spună Effia cea Frumoasă, aşa cum îi spunea Abeeku în rarele ocazii când i se permitea să stea de vorbă cu ea.

Mama lui Millicent primi un nume nou de la soțul ei alb. Era o femeie plinuță, cănoasă, cu dinți sclipitori care contrastau cu noaptea neagră a pielii ei. Se hotărâse să plece din Castel și să se mute în sat când îi muri soțul. Pentru că bărbații albi nu puteau lăsa bani prin testament soților fanti și copiilor, îi lăsau celorlalți soldați și prietenii, iar acei prieteni le plăteau pe neveste. Mama lui Millicent promise destui bani pentru un nou început și o bucată de pământ. Ea și Millicent veneau deseori în

vizită la Effia și Baaba, fiindcă, aşa cum spunea ea, în curând aveau să facă parte din aceeași familie.

Millicent era femeia cu pielea cea mai deschisă la culoare pe care o văzuse Effia. Părul ei negru îi cobora până la jumătatea spatelui, iar ochii îi erau tiviți cu verde. Zâmbea rar și vorbea cu un glas răgușit și un accent fanti ciudat.

— Cum era la Castel? o întrebă Baaba pe mama lui Millicent într-o zi, când cele patru femei stăteau și luau o gustare compusă din arahide și banane.

— Era bine, bine. Vai, au grija de tine oamenii ăștia! Parcă n-au mai fost niciodată cu o femeie. Nu știu ce făceau nevestele lor britanice. Îți zic, bărbatu-meu se uita la mine ca și cum eu eram apă, și el era foc, și în fiecare noapte trebuia stins.

Femeile râseră. Millicent îi zâmbi Effiei, iar Effia vru să o întrebe cum era cu Abeeku, dar nu îndrăzni.

Baaba se apropie de mama lui Millicent, dar Effia o putu auzi:

— Și plătesc un preț bun al miresei, ha?

— Hmm, îți zic eu, bărbatu-meu i-a plătit mamei zece lire, și asta a fost acum cînșpe ani! Sigur, soro, banii sunt buni, dar eu mă bucur că fiică-mea s-a măritat cu un fanti. Chiar dacă un soldat s-ar oferi să plătească douăzeci de lire, tot n-ar fi soție de căpetenie. Ba mai rău, ar trebui să trăiască la Castel, departe de mine. Nu, nu, e mai bine să te măriți cu un om din sat, ca să stea fetele aproape de tine.

Baaba încuviau și se întoarse către Effia, care se uită iute în altă parte.